

Kust och kultur

Världsarvet Höga kusten har äntligen börjat få den uppmärksamhet det förtjänar. Dramatisk natur där berg möter hav, mysiga fiskelägen, spännande klättring, sköna trolskogsvandringar och mycket annat lockar en av landets allra vackraste kuststräckor med.

Text & foto: **Johan Öberg**

Just när vi ska gå in på det klassiska konditoriet Wästerlunds ser vi en röd raggarbil komma rullande norrifrån över krönet på Sandöbron. Och inget kunde ju vara mer rätt än en anrik amerikanare när man ska fika på detta K-märkta ställe med all inredning intakt sen 1950-talet.

– Varsin kanelbulle och två koppar kaffe tack, beställer mitt resällskap Kristina medan jag sneglar ut genom fönstret på neonskylten föreställande en vitklädd konditor med en stor tårta i ena handen medan han håller ur en blå kaffepanna med den andra.

Skylten kostade en smärre förmögenhet 1952 då den var hela Norrlands största privatägda neonskylt. Sedan dess – och ja faktiskt ända fram till 1997 – låg konditoriet minst sagt strategiskt till vid brofästets södra sida i det lilla samhället Lunde. Helt perfekt för pausande bilister och lastbilschaufförer på väg längs E4:an genom Höga kustens dramatiskt kuperade landskap, med på Unescos världsarvslista sen 2000.

Namnet Lunde var förr något som i stort sett alla svenskar kände till. Inte på grund av Wästerlunds, trots populariteten, utan för att det var här som militären i maj 1931 öppnade eld och sköt fem människor till döds under en demonstration med strejkande arbetare. Händelsen skildras i ett fint minnesmonument och ett gäng eldsjälar driver ett utmärkt litet museum om skotten Ådalen – den enda gången i modern tid som militären skjutit ihjäl civila i Sverige.

Dramatiken kring Sandöbron byggande är även den nästan bortglömd i dag: under gjutningen rasade bron den 31 augusti 1939 och 18 arbetare dog – en händelse som hamnade i skuggan av en annan långt större katastrof – andra världskriget, som utbröt dagen efter.

Vi går ut på bron för den fina utsiktens skull med Ångermanälven långt under oss. En knapp mil nedströms – där älven möter Bottenhavet reser sig ett modernare och långt mäktigare bygge – Högakustenbron, med sitt 1,2 kilometer långa spann upphängt i kraftiga vajrar som löper upp mot de två 182 meter höga pylonerna som håller hela bron uppe. Vid invigningen, 1997, var bron landets högsta byggnadsverk (nu slaget av både Öresundsbron och Turning Torso).

Högakustenbron må ha minskat trafiken genom Ådalen drastiskt och förkortat resan mellan Härnösand vid Höga kustens södra ände och Örnsköldsvik vid den norra. Men än mer har bron bidragit till att turismen nu blomstrar längs Höga kusten.

Höga kusten hör till Sveriges mest spektakulära kustområden och det kan vi tacka den extrema landhöjningen för. Ingenstans i världen är

den så snabb som här – i genomsnitt 9 millimeter per år. För det välkända Skuleberget betyder det till exempel att den i dag 295 meter höga bergstoppens bara stack upp nio meter över havsytan för knappt 10 000 år sen när den senaste istiden tagit slut och den av isen nedpressade marken började höja sig igen.

Till Skulebergets topp kan du komma på flera sätt: en linbana på västra sidan, en slingrande stig på den norra eller det mest adrenalinkittlande alternativet – klättring längs någon av de fyra via ferrata-lederna på östsidan.

Via ferrata är ett begrepp hämtat från Alperna; klätterleder som förenklat och gjorts säkrare genom fasta vajrar att förankra sig i och ibland konstgjorda steg och grepp. Från början var det militärer som byggde sådana leder under Första världskriget.

Vi får sällskap på klätterleden till Skulebergets topp av Tero Libell, skaparen av denna Europas största Via ferrata-anläggning, med flera hundra klättrare på den branta bergssidan under fina sommarkvar.

– Den här leden vi klättrar nu är den minst svåra, men det händer att folk får svindel och har svårt att klättra vidare även på den här, säger Tero.

Sommarens sköna kvällssol värmer under vår klättring, där det tar runt 1,5 timme att nå toppen. Och vädret är viktigt: Regnar det eller fortfarande är blött efter tidigare regn så stängs lederna eftersom berget blir för halt. Likaså om det går åska.

– Det händer att besökare som rest långväga och bara har tid att klättra en viss dag får vända. Det känns hårt.

För oss som inte klättrar till vardags är det en euforisk känsla att nå toppen – det här är ett väldigt kul äventyr! Vi blickar ut över skärgården och ser bland annat den 236 meter höga Mjältön – Sveriges högsta ö.

Lite längre ut på i blå Bottenhavet ligger Ulvön – av många förknippad med surströmmingstillverkning. I dag är det mer ett härligt utflyktsmål till det lilla mysiga fiskeläget med sina tätt placerade röda trähus. Här blandas endast frisk havsluft med doften av solvarm tallskog i stället för jäst fisk.

Röda ulven blev öns mest kända surströmmingsmärke, men den produceras sen länge på fastlandet. Nu finns bara en liten producent kvar på ön, Ruben Madsen, med märkena Ulvöprinsen och exklusiva Erik den röde.

Det får bli en välsmakande lunch på Café Måsen och när kvällen kommer – efter både en fin promenad upp till lotsberget och pooldopp på hotellet – vankas fin färsk fisk på Ulvö hotell.

Sen färgar den sista sena kvällssolen öarna röda medan havet lyser blått. Och det är så vackert.

HÖGA HÖJDER. Högakustenbron är ett mäktigt byggnadsverk, som när den byggdes 1997 var landets högsta byggnad.

Foto: JOHNÉR

KLASSIKER. Wästerlunds – klassiskt fik vid Sandöbron.

KRYSSNING. Birka Cruises fartyg passerar Högbondens fyr.

på hög nivå

Missa inte!

Läs mer om vad du kan uppleva i Sommar Sverige i senaste Resa. Ute i butik nu!

8 HÖGA KUSTENHOJDARE

5 Kryssa från Stockholm

De flesta uppträcker Höga kusten med bil plus kanske någon båtutrustning i skåpgråden. Ett alternativ är Birka Cruias fem sommarkryssningar från Stockholm. Höga Kusten och Resa med avgång 20 juni. Höga kusten och Luleå med avgång 26 juni (3-dagsturer) och Höga kusten på 2-dagsturer med avgång 30 augusti. 3-dagsturer från 2 375 kronor, 2-dagsturer från 2 245 kronor. Inkluderar halvpension.

► www.birka.se

1 Vandra i trollskogen

Det finns fina vandringleder hela vägen genom vändlandet Höga kusten. Populärast och mest spelande kallar de flekbit vandringen genom Skuleskogens nationalpark upp till den mystiska Sällmösa-lägen - 200 meter lång, sju meter bred och kantad av 30 meter höga lodrätta klippväggar i trollskogen. På vägen passeras bland annat fem detta mångåriga ständer med miljöpaneler perfekt runda havsklippor stoner som nu landhöjningen fört över hundratals meter ovan havet.

► www.ges-nationalpark.se/skuleskogen

2 Upptäck fina fiskelägen

I var och varannan skyddad vik i Nordlingträskan gömmer sig små fina fiskelägen värda en omväg: Bönham, Norrtäljeviken och Mjälmen hör till de senaste. Längre norrut hittar man Skagshamn med Skagsudde, väskända från radions sällgöppor i tv-kanalen är en pärla. Inom fiskeläget på ön Tyvunda, som valdes till Sveriges vackraste ö 2006.

3 Utforska hemligaste fortet

"Ett bombskott besöksmål för hela familjen". Hemsofästnings slagan strålar perfekt. Den svenska kusten dök under 1900-talet många mångåriga underjordiska fort med tunga kanoner mot en invasion som aldrig kom. Hemsofästning, nära Hälmsjön, var en av de största och är nu i stället för topphemlig en öppen turistmagnet. Följ med på utmärkte guidade turer i den än i dag fullt utrustade fästningen. Avsluta i den nybyggda restaurang- och ovan jord med stonlagen herrev.

► www.hemsofästning.se

4 Övematta berömd fyr

En av Sveriges mest spektakulära borden är vandrarhemmet i den gamla fyrvaktarbostaden vägg i vägg med Sveriges näst högst belägna fyr, på toppen av en mätning, brant klippa på den lilla ön Högbonden. Nytt en frukost med havsvägg på långt utjat kan nå, spena efter ölglä och vana ner. Höga kustens bästa hör till de från Barsta och Bönham.

6 Bada från Karga havsklippor och lina sandstränder

Höga kusten är ett bra utval av havet, men här och två fina sandstränder som Storands havsbad i Norrtäljeviken och lina släpade klippbädd som det unika naturreservatet Rotskolan, en mil sydost om Norrtälje.

7 Luffa runt i skåpgråden

Fina somrardagar lockar så klart skåpgråden bebyggd från Koppmanholmen - som trots namnet ligger på fastlandet - här två moderna turer i skåpgråden. Höga kustens bästa har turen till Svåden, medan till Svåden har en rutt med stopp i bland annat de fina fiskelägen Tyvunda och i tv-kanalen. Dagsturer turar till, men även myslagen är ett alternativ på någon av öarna.

► www.mfukon.se

► www.klapp.se

8 Smutta världens öbsta gin

Trodet eller ej, i den lilla byn Dalb, nära utanför Hälmsjön göms världens bästa gin! Hemso Gin vann treh 2017 i tuff internationell konkurrens och blev dessutom utvald till världens bästa london Dry gin. En två timmars studiebesök med provning av sex sorters gin kostar 460 kronor per person.

► www.hemsogin.com

SPJELBLANKT. Åkthor Ågereravskad i Nordlingträskan